

vosti posvetne slave, lahko končno dopišejo imena ter čas rojstva in smrti.

Kljub vsemu pa tudi v tem primeru velja, da velika odkritja navržejo tudi kako novo vprašanje. Eno izmed njih je v tem primeru povezano z naslovom mojega poročila: Le komu je pripadala lobanja s številko 14, ki jo je zaznamovala huda bolezen, zaradi katere so bolnika povsod, kjer se je pojavil spremljali zgroženi in prestrašeni pogledi, ljudi pa je verjetno navdajal z zvedavim gnusom? Kdo je v zgodbi Celjskih odigral tragično vlogo »pošasti iz omare«, »kazni za prevzetnost« ali pokore rodu, ki je med svojim vzponom kruto in brezobzirno strl marsikatero življenje?

Aleksander Žižek

DOBRODELNOST IN MILOSRCNOST

Sonja Anžič, Skrb za uboge v deželi Kranjski. Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918. Gradivo in razprave 22, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2002, 110 strani.

Knjiga Skrb za uboge v deželi Kranjski je v bistvu avtoričino magistrsko delo, ki zajema zgodovinski pregled ukrepov in oblik dejavnosti na področju skrbi za uboge oz. socialne politike od 2. polovice 19. stoletja do konca 1. svetovne vojne.

V uvodnem poglavju avtorica poda krajši pregled socialne politike do srede 18. stoletja. S pojavom krščanstva je bila skrb za reveže praviloma vezana na samostane in cerkve, saj je bilo to eno od krščanskih poslanstev (Blagor ubogim ...) ter sredstvo za doseg zveličanja. V srednjem veku se pri skrbi za revne cerkvenim ustanovam pridruži tudi mestna oblast. Nastajati začnejo prve oblike dobrodelnih zavodov – špitali oz. hospitali. Z gospodarskimi in družbenimi spremembami v zgodnjem novem veku, ko je z naraščanjem prebivalstva raslo tudi število revežev, se je krog darovalcev razširil iz meščanske elite na »javnost«. Pojavi se veliko število dobrodelnih ustanov in zavodov, obenem se pojavlja njihova vse večja specializacija. Avtorica na konkretnih primerih oriše, kako so socialno politiko v tem obdobju razumeli v posameznih evrop-

skih mestih – Parizu, Benetkah, Iepru, Grenobleu in Rouenu – in v nekaterih evropskih državah.

Sledi obsežnejša predstavitev skrbi za uboge na Kranjskem. Marija Terezija se je v sklopu svojih reform lotila tudi regulative dobrodelnosti. Številni predpisi in uredbe so določali sistem zbiranja in delitve pomoči tistim, ki so jo potrebovali, vključno z ustanavljanjem dobrodelnih ustanov in preprečevanjem beraštva. Z ukazom Marije Terezije sredi 2. polovice 18. stoletja so v Ljubljani v enega združili vse dobrodelne ustanove in zavode. Nekaj let pozneje je z vzpostavitvijo glavnega ubožnega sklada, iz katerega so začeli deliti podpore, prenehalo dotedanje oskrbovanje revežev v špitalih. Jožef II. je z reformami še bolj posegel na področje socialne politike. V duhu cerkvenih bratovščin so po celi Kranjski na prostovoljni osnovi začeli nastajati župnijski ubožni inštituti. Ker so postali nemočni proti vzroku obubožanja in ker je skrb za uboge začela postajati sestavni del uprave, so jih v 2. polovici 19. stoletja začeli ukinjati, njihovo premoženje pa prenesli na občine. Domovinski zakon, ki je bil sprejet leta 1863 in je veljal za vse dežele monarhije, je med drugim urejal tudi oskrbo ubogih in le-to kot dolžnost naložil občinam. Na podlagi tega zakona je bila na Kranjskem dvajset let pozneje vzpostavljena zakonodaja, ki je predpisala ukinitve župnijskih ubožnih inštitutov in predajo njihovega premoženja tistim političnim občinam, na teritoriju katerih so delovali. Zakon je občinam podrobneje predpisoval tudi način skrbi za revne.

V nadaljevanju avtorica obsežneje predstavi posamezne dobrodelne zavode in ustanove na Kranjskem. Med najstarejše prav gotovo sodijo špitali. Njihova vloga in namembnost sta se skozi stoletja spreminjali; od preprostih zavetišč za romarje so se preko zdravstvene dejavnosti razvili po eni strani v bolnišnice in po drugi v hiralnice ter domove za ostarele. Ubožnice so doživele razcvet konec 18. stoletja. Z ustanavljanjem ubožnih inštitutov, ki so si prizadevali, da bi v krajih, v katerih so delovali, pridobili vsaj eno primerno hišo, so tudi reveži, ki v njej niso prebivali, tam dobili hrano in prenočišče. Za zapuščene otroke in najdenčke so skrbeli v najdenišnicah. Ljubljanska je bila sprva tesno povezana s porodnišnico. Konec 18. stoletja so v porodnišnici praviloma rojevale samo nezakonske matere in tiste, ki otrok niso mogle (npr. zapornice) ali hotele (npr. igralke) obdržati. Tako so v tistem času skoraj vsi otroci, rojeni v porodnišnici, pri-

stali v najdenišnici in bili kmalu oddani v rejo. Oskrbi osirotelih ali zapuščenih otrok so bile namenjene sirotišnice. Otroci so bili tukaj poleg oskrbe deležni tudi vzgoje in izobraževanja (učili so jih predvsem branja, pisanja, dečke tudi računanja, deklice pa ročnih del). V Ljubljani je pojav prave sirotišnice pomenila še izgradnja Marijanišča 1882. leta. V tem času je kot zavetišče za dekllice sirote deloval Lichtenturnov zavod. Avtorica se pri opisovanju posameznih zavodov dotakne tudi blaznic kot specializiranih bolnišničnih oddelkov za umobolne ter prisilnih delavnic in kaznilnic. V slednjih se je združevalo več funkcij: izvrševanje kazni, socialna kontrola ter socialno skrbstvo. Bile so korektiv proti beračenju in klateštvu. V teh ustanovah so se znašli nesocializirani posebneži, kot so klateži, potepuhi in cipe, pa tudi delomrzneži. Po eni strani so te ljudi izločili iz družbe in jih tako naredili »neškodljive«, po drugi strani pa so jih navajali na red in delo. Z delovno pedagogiko so želeli preprečiti število kriminalnih dejanj, saj je brezdelje veljalo kot vzrok za večino zločinov, obenem pa so na ta način dobili poceni delovno silo. Konec 19. stoletja so za osebe, mlajše od 18 let, začele nastajati poboljševalnice. V njih naj bi se delikventna mladina prevzgojila ter usposobila za delo, s katerim bi se lahko kasneje tudi preživljala. Onemogli in neozdravljivo bolni pa so našli zatočišče v hiralnicah. Poleg ljubljanske je bila znana tudi tista v Komendi. Zavod za gluhoneme je Ljubljana dobila leta 1900; do takrat so govorno in slušno prizadeti iz Kranjske bivali v Linzu in Gorici. Med ostalimi ustanovami na področju socialne politike avtorica omenja še druge, kot so Knafljeva ustanova za štipendiranje študentov s Kranjske na dunajski univerzi, nadalje Schellenburgove ustanove, ustanovo grofa Lamberga, številna dobrodelna društva, prve oblike otroškega varstva, Alojzijevišče kot zavod za revne in spodobne študente ljubljanske gimnazije in hkrati pripravljalni zavod za karsnejši študij teologije ter še nekatere.

Objavljeno delo je nastalo kot rezultat avtoričinega nekajletnega intenzivnega dela na arhivskem gradivu v Arhivu Republike Slovenije, Nadškofijskem arhivu Ljubljana in Zgodovinskem arhivu Ljubljana. Knjigo odlikujejo berljivost, preglednost, pretanjen občutek za tematiko ter nenazadnje (in na žalost) tudi aktualnost. Širša dežela Kranjska se je namreč na pragu 21. stoletja še vedno in vedno bolj prisiljena ubadati z množico takih in drugačnih »ubogih« – ljudi, ki so jih družbene spremembe oropale človeka

vrednega življenja. Zgodovinarji si ne delamo utvar, da lahko naše početje vpliva na sedanost in komurkoli olajša položaj ali ponudi instantno rešitev za tovrstne probleme – tu smo, da pišemo o preteklosti, da iztrgamo pozabi ljudi in dogodke, ki nas vedno znova prepričujejo, da je v sedanosti zelo malo resnično novega.

Marija Počivavšek

TI BI VUKA DA NA'RANIŠ, A DA TE NE UJEDE

Dragan Matić, Nemci v Ljubljani 1861–1918. - Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2002. - (Historia: znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani; 6), 464 strani.

Slovensko zgodovinopisje se v prikazovanju naše zgodovine med letoma 1848 in 1918 ni moglo izogniti tudi nemško-slovenskim nacionalnim bojem. Nemški tabor je pri tem prikazovalo zelo na splošno in se ni spuščalo v razlike med posameznimi mesti, strujami in osebnostmi. Resnejših in poglobljenih študij nemštva v Celju in na Spodnjem Štajerskem se je prvi lotil Janez Cvirn v drugi polovici osemdesetih let preteklega stoletja. Njegove številne razprave in monografije pa so več kot prepričljivo pokazale, da spada tudi nemška stran v naših krajih oziroma nemštvo s svojim deležem v našo, slovensko zgodovino.

Tudi Dragan Matić se dobro zaveda, da je treba na preteklost gledati kot na celoto, z vsemi ljudmi, ki so živeli na naših tleh, z vsemi akterji zgodovine, ki so imeli na dogajanje v preteklosti zdaj večji zdaj manjši vpliv. S svojim obsežnim delom o Nemcih v Ljubljani, ki temelji na nepregledni vrsti arhivskega in časopisnega gradiva, je Matić torej zapolnil vrzel, ki je zijala v dosednji podobi ljubljanske zgodovine.

Ljubljana je kljub slovenskemu narodnemu pomenu in gorečnosti vse do konca 19. stoletja ohranjala zanimivo dvojnost. Kljub večinskemu slovenskemu prebivalstvu je mesto dajalo vtis strnjene in številčne nemške poselitve. Popis leta 1880 je v mestu zabeležil dobrih 20 % Nemcev,